

Jarosław Matysiak
Poznań

MATERIAŁY MARII TYSZKOWEJ
(1932–1993)
(P.III–177)

Maria Tyszkowa urodziła się 24 lipca 1932 r. we wsi Dobrzec pod Kaliszem w rodzinie chłopskiej Adama Cichego i jego żony, Marianny z domu Bęckiej. W październiku 1941 r. razem z rodziną została wysiedlona przez Niemców i zamieszkała kolejno we wsi Zajączki w pow. kaliskim a następnie w Grochowskich Szlacheckich w pow. żnińskim, gdzie rodzice pracowali jako robotnicy rolni.

W kwietniu 1945 r. rozpoczęła naukę w szkole podstawowej w Dobrzecu, gdzie do lipca tegoż roku przerobiła w trybie przyspieszonym program klasy V i VI. We wrześniu 1945 r. rozpoczęła naukę w Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym im. Anny Jagiellonki w Kaliszu, gdzie w maju 1951 r. zdała maturę. W październiku tegoż roku rozpoczęła studia psychologiczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończyła w czerwcu 1956 r. otrzymując tytuł magistra psychologii na podstawie pracy *Okres przełomowy w kształtowaniu się materialistycznego światopoglądu u młodzieży wychowanej religijnie* (opublikowanej w skrócie w periodyku „Przegląd Religioznawczy” w 1959 r.) przygotowanej pod kierunkiem prof. Stanisława Kowalskiego.

Już w czasie studiów, w 1953 r. podjęła pracę w charakterze zastępcy asystenta, a od 1954 r. asystenta w Katedrze Podstaw Marksizmu-Leninizmu na Uniwersytecie Poznańskim. Po ukończeniu studiów, we wrześniu 1956 r. została zatrudniona w charakterze asystenta w Katedrze Psychologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM). W 1959 r. awansowała na starszego asystenta.

W marcu 1962 r. na podstawie zdanych egzaminów i pracy doktorskiej pt. *Praca szkolna dziecka i główne determinujące ją czynniki* przygotowanej pod kierunkiem prof. Stefana Błachowskiego otrzymała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych. Po pewnych przeróbkach i uzupełnieniach praca ta ukazała się drukiem w 1964 r. zatytułowana *Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka*. W 1965 r. autorka otrzymała za nią nagrodę indywidualną za prace doktorskie przyznawaną przez Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego. We wrześniu 1962 r. została mianowana adiunktem. W kwietniu 1969 r. została powołana na stanowisko docenta etatowego w Katedrze Psychologii UAM.

W czerwcu 1971 r. Maria Tyszkowa uzyskała stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie psychologii na podstawie dotychczasowego dorobku naukowego oraz rozprawy *Zachowanie się dzieci szkolnych w sytuacjach trudnych* (wyd. 1972, 1976). Za pracę tę otrzymała w 1973 r. nagrodę indywidualną Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego na wniosek Głównej Komisji Kwalifikacyjnej.

W latach 1969–1974 pełniła funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Psychologii UAM do spraw dydaktycznych. Od 1969 r. aż do śmierci kierowała Zakładem Psychologii Rozwojowej i Wychowawczej, przemianowanym w 1990 r. na Zakład Psychologii Rozwoju Człowieka i Wychowania. Dla potrzeb kształcenia specjalistycznego studentów w dziedzinie psychologii wychowawczej i dla potrzeb badawczych zorganizowała w roku akademickim 1971/1972 Pracownię Psychologii Szkolnej w poznańskiej szkole podstawowej. Dla studentów prowadziła zajęcia z psychologii ogólnej, rozwojowej, a także z psychologii nauczania i wychowania oraz z psychologii wychowawczej.

W okresie swojej pracy na UAM dwukrotnie wyjeżdżała do USA w charakterze tzw. visiting professor. Najpierw prowadziła wykłady w semestrze wiosennym roku akademickiego 1972/73 (Department of Special Education), a następnie w semestrze zimowym roku akademickiego 1979/1980 (Department of Guidance and Educational Psychology) w Southern Illinois University w Carbondale, Illinois (USA). Prowadzone przez nią wykłady z zakresu psychologii dotyczyły trudności w szkolnym uczeniu się i zaburzeń zachowania się dzieci.

We wrześniu 1976 r. uchwałą Rady Państwa uzyskała tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych a w 1982 r. tytuł profesora zwyczajnego.

Zainteresowania naukowe Marii Tyszkowej koncentrowały się wokół teorii rozwoju psychicznego człowieka, zachowania się dzieci i młodzieży w sytuacjach trudnych, wyznaczników odporności psychicznej człowieka, rozwoju poznawczego od dzieciństwa do okresu dorosłości, rozwoju indywidualnego jednostki w różnych środowiskach, rozwoju człowieka w kontekście rodziny, w całym cyklu życiowym człowieka. Interesowały ją także psychologiczne problemy percepcji sztuki przez dzieci. Jej najważniejsze opracowania to: *Czynniki determinujące pracę szkolną dziecka* (1964), *Problemy psychicznej odporności dzieci i młodzieży* (1972), *Zachowanie się dzieci szkolnych w sytuacjach trudnych* (1972, wyd. 2 1976, wyd. 3 1986), *Aktywność i działalność dzieci i młodzieży* (1977, wyd. 2 1990), *Zdolności, osobowość i działalność uczniów* (1990).

Wspólnie z Marią Przetacznik-Gierowską przygotowywała podręcznik psychologii rozwoju człowieka. Śmierć Marii Tyszkowej tę pracę przerwała (Tom 1 zatytułowany *Psychologia rozwoju człowieka. Zagadnienia ogólne* ukazał się w 1996 r. a dalsze dwa tomy ukazały się pod redakcją uczniów Marii Tyszkowej w roku 2000 i 2002 r.).

Pod jej redakcją ukazało się kilka ważnych prac zbiorowych, m. in. *Zachowanie się młodzieży w sytuacjach trudnych i rozwój osobowości* (1977), *Rozwój dziecka w rodzinie i poza rodziną* (1985), *Rozwój psychiczny człowieka w ciągu życia: zagadnienia teoretyczne i metodologiczne* (1988). Była redaktorką naukową przekładów trzech istotnych książek, których autorami byli E. B. Hurlock, M. Debesse i P. Wallon.

Łącznie była autorką ponad 180 pozycji naukowych i popularnonaukowych, na które składają się publikacje książkowe, artykuły i rozprawy naukowe, publikacje dydaktyczno-naukowe i popularnonaukowe, przedmowy, wprowadzenia, zakończenia w pracach zbiorowych i redagowanych oraz recenzje, wydawane nie tylko w Polsce, lecz także w Czechosłowacji, Francji, Holandii, Niemczech, Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, ZSRR i na Węgrzech.

Była czynnym uczestnikiem wielu kongresów i seminariów naukowych w kraju i za granicą. M. in. w konferencjach międzynarodowych: „Personality and Development” (Praga

1983); „Stress and Anxiety” (Warszawa - Rynia 1983), „Child and the Family” (Kilonia 1985); w seminarium międzynarodowym „Psychology and Education” (Jyväskylä 1986), w polsko-amerykańskiej konferencji „Selected Problems of Polish and American Families” (Poznań 1991), w konferencji „Social Sciences Tomorrow. Linking Teaching, Research and Practice” – Jekyll Island, Georgia, USA 1992).

Zajmowała się również pracą redakcyjną i edytorską. W latach 1962–1974 pracowała w redakcji „Przeglądu Psychologicznego” – organu Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, a w latach 1962–1969 pełniła funkcję sekretarza redakcji. Była również członkinią zespołu redakcyjnego „Studiów Psychologicznych” wydawanych przez Komitet Nauk Psychologicznych PAN, przewodniczącą Komitetu Redakcyjnego „Życia Szkoły”. Przez wiele lat pełniła funkcję redaktora naczelnego interdyscyplinarnego czasopisma naukowego „Człowiek i Społeczeństwo” oraz składającej się z czterech książek serii zatytułowanej „Sztuka i Dziecko”.

Była członkinią towarzystw naukowych, krajowych: Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (od 1957 r.), Komitetu Nauk Psychologicznych PAN (od 1971 r.), oraz zagranicznych: Międzynarodowej Organizacji Wychowania Przedszkolnego (Organization Mondiale Pour L'Éducation Préscolaire), International Council of Psychologists (od 1979 r.), International Society for the Study of Behavioural Development (od 1990 r.), European Association for Research on Adolescence (od 1990 r.). Wchodziła w skład Rad Naukowych Instytutu Kultury i Zakładu Psychologii PAN, Komitetu Ekspertów do spraw Edukacji Narodowej (1987–1991), Rady Społeczno-Naukowej Centralnego Ośrodka Metodycznego Poradnictwa Wychowawczego i Zawodowego. Była także członkiem Rady Programowej festiwalu Biennale Sztuki dla Dziecka w Poznaniu i przewodniczącą sekcji naukowej tejże Rady.

Będąc uczennicą szkoły średniej wstąpiła w 1948 r. do Związku Młodzieży Polskiej. Działalność naukową i dydaktyczną na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu łączyła z aktywnością społeczną, angażując się w prace Zrzeszenia Studentów Polskich w latach 1951–1953, a od 1954 r. w działalność organizacji uczelnianej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR). M. in. sprawowała funkcje sekretarza Podstawowej Organizacji Partyjnej Nauk Społecznych na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM oraz pracowała jako członek Komisji Dydaktyczno-Wychowawczej i Komisji Ideologicznej Komitetu Uczelnianego PZPR.

Za działalność zawodową i naukową była odznaczona m. in. Złotym Krzyżem Zasługi (1974), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1977), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1978), Medalem im. dr Henryka Jordana nadanym przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (1991) oraz Honorową Odznaką Miasta Poznania (1979). Przyznano jej także tytuł „Zasłużonego Nauczyciela PRL”, a w 1993 r. zaszczytną godność członka-korespondenta Académie Européenne des Sciences, des Arts et des Lettres.

Była także laureatką: Nagrody indywidualnej Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego za pracę doktorską (1965), Nagrody indywidualnej Ministra Szkolnictwa Wyższego i Nauki za pracę habilitacyjną (1973), Nagrody Naukowej Województwa Poznańskiego za wybitne osiągnięcia w zakresie badań psychologii rozwojowej i wychowawczej dzieci i młodzieży (1976), Nagrody indywidualnej Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki za książkę

Aktywność i działalność dzieci i młodzieży (1978) oraz Nagrody indywidualnej Ministra Edukacji Narodowej za książkę *Zdolności, osobowość i działalność uczniów* (1991).

W 1955 r. wyszła za mąż za Zbigniewa Tyszkę. Małżeństwo miało syna Juliusza.

Zmarła 3 lipca 1993 r. i pochowana została 9 lipca na poznańskim Cmentarzu Komunalnym nr 2 na Junikowie (pole AZ, kwatera 3, rząd P, miejsce 25).

Materiały Marii Tyszkowej zostały przekazane przez syna Juliusza w kwietniu 2019 r. do PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu (ks. nab. „B” 437). Spuścizna została uporządkowana i zinwentaryzowana przez Jarosława Matysiaka w 2019 r. Zawiera materiały z lat 1962–1995. Została podzielona na 3 zasadnicze grupy zgodnie z metodami porządkowania przyjętymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie.

W grupie I, liczącej 4 jednostki archiwalne i zawierającej materiały z lat 1964–1995 znajduje się konspekt opracowania autorki spuścizny i Marii Przetacznik-Gierowskiej *Psychologia rozwoju człowieka*, korespondencja w sprawie tegoż opracowania, maszynopisy artykułów, zestawienia i porównania reakcji widowni dziecięcej oraz notatki i wywiady sporządzone w trakcie realizacji programu Centralnego Problemu Badań Podstawowych pt. *Stan i przeobrażenia współczesnych rodzin polskich* CPBP.09.02/V.1.

Grupa II, licząca 5 jednostek zawiera materiały biograficzne, o twórcy zespołu, rodzinne, z lat 1962–1994. Są to m. in. życiorysy i spis publikacji, dokumenty osobiste, działalności zawodowej i naukowej, artykuł poświęcony twórczyni zespołu. Grupę zamyka jednostka archiwalna zawierająca korespondencję wpływającą do Zbigniewa Tyszki – męża autorki spuścizny.

Nieliczna korespondencja wychodząca i wpływająca z lat 1966–1992 zgromadzona w grupie III, składa się z 2 jednostek archiwalnych, w tym 1 jednostka korespondencji wychodzącej. Kopie pism wychodzących oraz pisma wpływające ułożono alfabetycznie.

Po uporządkowaniu i zinwentaryzowaniu zespół Marii Tyszkowej obejmuje 0,07 mb. akt. W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu nadano spuściznie sygnaturę P. III-177. Inwentarz liczy 11 jednostek. Dołączono do niego 1 aneks.

Źródła i bibliografia

1. PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu – Materiały Marii Tyszkowej, sygn. P. III-177, j. a. 5–8.
2. Harwas-Napierała Barbara, Tyszka Juliusz, *Profesor Maria Tyszkowa. Życie i działalność naukowa*, [w:] Maria Tyszkowa, *Rozwój jednostki w cyklu życia: Teoria i metodologia badań*, Poznań 2010, s. 9–43.
3. *Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za lata akademickie 1945–1954/55*, Poznań 1958, s. 359.
4. Orlik Tadeusz, *Nagrody Województwa Poznańskiego za rok 1975* (Jerzy Grzymała-Busse, Antoni Horst, Witold Jurczyk, Zbigniew Kurzawa, Aleksander Łukasiewicz, Adam Piskorz, Władysław Rusiński, Stanisław Sierpowski, Maria Tyszkowa, „Kronika Miasta Poznania” nr 2, 1977, s. 107–110.
5. *Z Żałobnej Karty. Prof. dr hab. Maria Tyszkowa (24.07.1932–3. 07.1993)*, „Informator”, Poznań, dnia 30 lipca 1993 roku, s. 1–3.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–4
II. Materiały biograficzne o twórcy zespołu, rodzinne	5–9
III. Korespondencja	10–11
A. Wychodząca	10
B. Wpływająca	11
Aneks	1

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. M. T., M. Przetacznik-Gierowska, *Psychologia rozwoju człowieka*
Konspekt podręcznika, korespondencja
1992–1995, rkp., masz., l., k. 15
2. *Sprawozdanie z badań nad recepcją widowiska teatralnego przez dzieci przeprowadzonych w czasie Przeglądu Polskich Współczesnych Sztuk Lalkowych w Poznaniu (w dniach 25–29 września 1964 roku)*
Badanie recepcji widowiska teatralnego przez dzieci
Niektóre problemy dotyczące recepcji widowiska teatralnego przez dzieci
Artykuły, zestawienia i porównania reakcji widowni dziecięcej, pytania, notatki
1964–1965, rkp., masz., masz. pow., l., k. 131
3. Wpływ przedstawień i sztuk teatralnych na rozwój psychologiczny dziecka
Artykuły z poprawkami i uwagami autorskimi
1966-ok. 1971 i b. d., rkp., masz., l., k. 104, zob. aneks 1
4. Centralny Problem Badań Podstawowych pt. *Stan i przeobrażenia współczesnych rodzin polskich* CPBP.09.02/V.1
Notatki i wywiady
Po 1989, rkp., l. i sz., k. 32

II. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, O TWÓRCY ZESPOŁU, RODZINNE

5. Życiorysy, autoreferaty, informacje o działalności naukowo-badawczej, naukowo-dydaktycznej i dydaktyczno-wychowawczej, spisy publikacji
1974–1993, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 87
6. Dokumenty osobiste, dotyczące działalności zawodowej i naukowej
Legitymacje służbowe, karty: identyfikacyjna, członkowska; zaświadczenie, deklaracja, umowy, podziękowania, nagroda, medal
1962–1993, rkp., masz., kkp., druk., j. ang., franc., pol., l., k. 18
7. Nominacja na profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych
Wniosek o nadanie przez Radę Państwa tytułu naukowego, informacje uzupełniające
1975–1977, rkp., masz., l., k. 20
8. Maria Tyszkowa
Artykuł wspomnieniowy
1993, druk., l., k. 8
9. Zbigniew Tyszkowski – mąż
Korespondencja wpływająca
1993–1994, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 4

III. KORESPONDENCJA

A. Wychodząca

10. Bezděk Zdeněk
Choynowski Mieczysław
1969, masz., l., k. 3

B. Wpływająca

11. Bezděk Zdeněk
Borzym Irena
Choynowski Mieczysław
Skrzypek Elżbieta
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
1966–1992, rkp., masz., j. czes., pol., l., k. 5

ANEKS 1

- J. 3. Wpływ przedstawień i sztuk teatralnych na rozwój psychologiczny dziecka
1. *Dziecko i teatr. Refleksje psychologiczno-pedagogiczne* – 1966
 2. *Odbiór sztuki teatralnej przez dzieci i jej wpływ na rozwój osobowości* – b. d.
 3. *Psychologiczna charakterystyka dziecka – odbiorcy teatru lalek* – b. d.
 4. *Psychologiczna problematyka recepcji spektakli teatru lalkowego przez dzieci* – b. d.
 5. *Recepcja treści i problematyki sztuk lalkowych przez dzieci w wieku 10 do 14 lat* – 1966
 6. *Recepcja sztuki teatralnej przez dziecięcego odbiorcę i specyfika teatru dla dzieci* – 1971
 7. *Wychowawcze oddziaływanie teatru dla dzieci* – b. d.